

KÖZ-GYŰJTEMÉNYEK

Nyelvi múzeumok a nagyvilágban

1. Tavaly folyóiratunkban is megemlékeztünk arról, hogy Kazinczy Ferenc széphalmi birtokán tíz évvel ezelőtt nyitották meg *A Magyar Nyelv Múzeumát*, amely mára a Petőfi Irodalmi Múzeum egyik intézményeként megbecsült eleme lett a hazai múzeumi hálózatnak, külföldön is számon tartják. A múzeum látogatottsága, kiállításainak, rendezvényeinek, kiadványainak sikere – és 2015-ben a múzeumpedagógiai nívódíj elnyerése – választ adott a kételkedőknek, akik nem értették, miért s miképp lehet egy élő nyelvnek múzeumot teremteni. Hazai viszonylatban úttörő vállalkozásról van szó: bemutatni anyanyelvünk történelmi útjának dokumentumait, nyomtatott és hangzó formában való megjelenésének változatait, állományának gazdagságát, költészetet teremtő erejét, a teremtett világ megismerésében, leírásában, a nemzeti kultúra átörökítésében, a kommunikáció sikerében játszott szerepét. Viszonylag kevés hasonló intézményt találunk a nagyvilágban, bár évszázadunkban érzékelni lehet a létrehozásukra irányuló igényt.

Az irodalmi muzeológiából századunkban kibontakozó nyelvészeti muzeológia most alakítja ki e terület alapelveit, formáit.¹ Ha a nyelvet is a kulturális javak közé számítjuk, miért ne lehetne tematikus múzeuma? Mert mi is a múzeum? „A múzeum a kulturális javak tudományosan rendszerezett gyűjteményeiből álló muzeális intézmény, amely a kulturális javakat és a szellemi kulturális örökség elemeit tudományos, örökségvédelmi, oktatási és ismeretátadási céllal gyűjti, megőrzi, feldolgozza, kutatja és kiállítja, továbbá egyéb formákban közzé teszi. Tevékenységével elősegíti a természeti, társadalmi, művészeti, kulturális és tudományos összefüggések kutatását, megértését, nyomon követi azok jelenkori változásait és folytonos művelődésre ösztönöz.”² Az alábbiakban a külhoni kezdeményezések jellemző irányait, tartalmát, módszereit tekintjük át az adott terjedelmi korlátok között, arra figyelve, miként tud intézményesülni az élő nyelvet középpontba állító, azt kiállításokkal bemutatni óhajtó, értéket őrző és közvetítő szándék.³

Világszerte többféle indok játszik szerepet az ilyen közgyűjteményi forma létrehozásában.⁴ Az egyik jellemző megközelítés a nyelv(ek) általános tulajdonságait, az emberi kommunikációban betöltött szerepét kívánja bemutatni, s kifejezett célja a nyelvi eszköztár gazdagságának tudatosításával elősegíteni az egyéneknek a társadalmi együttélésben, együttműködésben való sikeres részvételét. A másik jellegzetes motívum a nemzeti öntudat és kultúra részeként az anyanyelv művelésének fókuszba helyezése. Különböző történelmi és társadalmi tényezők határozzák meg a nyelvmúzeumi profilt. Másként kell bemutatni a világnyelvvé lett angolt, mint például az Izrael államnyelvévé tett, korábban liturgikus

1 Vö. Balázs Géza: Nyelvészeti muzeológia. Egy formálódó tematikus muzeológia a nyelvmúzeum kapcsán. In Tóth Arnold (szerk.): Néprajz – muzeológia. Tanulmányok a múzeumi tudományok köréből a 60 éves Viga Gyula tiszteletére. Miskolc, 2012. 135-144.

2 1997. évi CXL. törvény 42. § (1) bek.

3 Közleményem forrásául a tárgyalt intézményeknek a világhálón a Google által elérhető magyar, angol és német nyelvű honlapjai, híradásai szolgáltak; ezekre külön nem hivatkozom. A képek is onnan valók.

4 Vö. Czifra Mariann: Tudomány és hagyomány. A nyelvújítás-kultusz mint kulturális tőke. Irodalomismeret 2014. 3. 148-160. Különösen: 149-151.

célokra korlátozódó héber nyelv modern változatát, az ivritet, hiszen ebben az esetben az archaikus óhéber nyelvet a XIX. század végétől a modern kor igényeit követve „mesterségesen” kellett átformálni, hogy köznyelvvé lehessen. A két fő irány – természetesen – egy nyelvi múzeum tevékenységében jól összehangolható.

2. Egy norvég szerző tíz évvel ezelőtt (az intézménytípust tágan értelmezve) 65 nyelvi múzeumot tartott számon öt kontinens 31 országában, továbbá 15 digitális múzeumról tudott.⁵ Azt állapította meg, hogy a nyelvről való gondolkodás világszerte megváltozott az utóbbi évtizedekben, a nyelvmúzeumok csaknem fele 2000 után nyitotta meg kapuit. A nyelv ügye nemcsak nyelvtudományi, hanem kulturális, szociális, illetve politikai kérdés is, és ebben a tágabb értelemben a múzeumok olyan részlegeket is kialakítanak, amelyek fő témaként az írott és az élőnyelvi kultúrával foglalkoznak. Ilyen intézmények létrehozásának története 1884-ig nyúlik vissza, azóta vállalnak szerepet a nyelvfejlesztésben. Egy másik forrás szerint a legrégebbi nyelvi múzeum 1927-ben létesült (az osztrák eszperantó múzeum), a következő 1975-ben (az afrikaans nyelvmúzeum Dél-Afrikában); 2000 és 2009 között öt nyelvi múzeum nyílt meg, további nyolcat terveznek.⁶

A nyelvmúzeumnak mint újszülöttnek a bölcsőjét a nyelvtudomány és az irodalomtudomány ringatta, ezek intézményeiből és a könyvtárakból nőtt ki, s válik önállóvá. Több országban az akadémiai nyelvtudományi intézet részeként alakítottak ki múzeumi részleget (pl. Vilniusban a litván, Jeruzsálemben a héber nyelv bemutatására). Cambridge-ben az egyetem nyelvészei *A nyelvek világa* címen hoztak létre modern technikai eszközöket alkalmazó kiállítást, s azt „*pop-up museum*”-nak, vándormúzeumnak nevezték el. A 2019. októberi helyi bemutatkozás után az ingyen megtekinthető látványosság Belfast, Edinburgh, Nottingham és London közönsége előtt mutatkozik be. Máshol is van olyan kezdeményezés, amely – többnyire anyagi erőforrások hiányában – nem tart fent saját kiállító épületet. Az USA-ban a Nemzeti Nyelvmúzeum (National Museum of Language in Maryland, College Park) 2014 óta kölcsönözhető, mozgatható kiállításokat állít össze, valamint egy nagy online kiállítást alkotott, amely a dialektusok érdekes világába vezeti be a nézőt.⁷ Nyári nyelvi táborokat is szerveznek.

Több helyen egybekapcsolódik az irodalmi és nyelvmúzeumi profil, s ennek különösen abban az esetben van jelentősége, amikor egy-egy nyelv megújításának vezéralakjai mutatják be. Belgrádban 1949-ben alapították azt a múzeumot, amely Vuk Stefanović Karadžić (1787–1864), a szerb nyelv reformátora és Dositej Obradović (1742–1811) író, az ország első kulturális minisztere életét, munkásságának jelentőségét mutatja be, s most a Szerb Nemzeti Múzeum kötelékébe tartozik. A Szlovák Nemzeti Múzeum része a Ludovít Štúrnak (1815–1856) szentelt múzeum Modorban, amely egyúttal a szlovák irodalmi nyelv kialakulásának is emléket állít. Londonban a legtiszteltebb, az angol irodalmi nyelv alakításában jelentős szerepet játszó brit nyelvész, Samuel Johnson (1709–1784) egykori házában (Dr Johnson’s House) van az akár az angol nyelv múzeumának is tekinthető intézmény, az amerikaiak ugyanezt tették az amerikai angol nyelv kiemelkedő jelentőségű szótárírójának, Noah Websternek (1758–1853) az otthonában (Noah Webster House, West Hartford, Connecticut).

---

5 *Grepstad, Ottar*: Museums of Language and Written Culture in the World. Orsta, Nynorsk Kultursentrum, 2009.

6 *Nicolas Lodge–Christopher Mulvey–Beryl Pratley*: An English Language Museum. The English Project’s Ambition. www.englishproject.org.

7 Honlapjukon azt állítják, hogy csak három hasonló profilú intézmény van a világon.

A világ számos muzeális értékeket őrző nagy könyvtára rendelkezik rendszeres kiállítóhelyekkel is, ahol nemcsak a könyvkultúra, hanem a nyelvfejlődés is tanulmányozható, példaként most csak egyet említek. A Német Nemzeti Könyvtár múzeumi részlege (Deutsches Buch- und Schriftmuseum) a könyvkultúra legrégebb múzeuma, 1884-ben alapították Lipcsében. A *Jelek – Könyvek – Hálózatok – Az ékírástól a bináris kódig* című állandó kiállításukban 5000 év emberi médiatörténete követhető nyomon, bepillantást adva a jövőbe. Egyébként a berlini Német Történelmi Múzeum (Deutsche Historische Museum) állandó kiállításában helyet szentel *A német nyelv története* című tárlatnak, amelynek fő témái: nyelvtörténet, költészet és nyelvművészet, nyelv és technológia, az élő nyelv, a nyelv elsajátítása.

A lipcsei német írásmúzeum kiállításának egy részlete

ket beszélők sajátosságait, együttélését, kölcsönhatását mutatják be. Jó példa erre a Kanadai Nyelvi Múzeum (Canadian Language Museum), amelyet 2011-ben alapítottak, hogy elősegítse a Kanadában beszélt valamennyi nyelvnek a megbecsülését, az ország fejlődésében betöltött szerepük elismerését. Kevés állam hasonlítható Kanada gazdag és változatos nyelvi örökségéhez, amely magában foglalja a francia és az angol hivatalos nyelveket, a regionális dialektusokat, az őslakos nyelveket, valamint azt a sok nyelvet, amelyet az újabb bevándorlók hoznak magukkal. A Kanadai Nyelvi Múzeum ösztönzi a párbeszédet a társadalom jövője szempontjából kulcsfontosságú nyelvi kérdésekről, a kétnyelvűségről, a többnyelvűségről, valamint a nyelv veszélyeztetettségéről, megőrzéséről és újjáélesztéséről. Utazó kiállításokat készítettek többek között a kanadai angolról és franciáról, valamint a legnagyobb eszkimó és indián népcsoportok által beszélt inuit és krí nyelvről.

Az amerikai Az ábécé múzeuma (Museum of the Alphabet, Waxhaw, North Carolina) még tágabbra nyitja érdeklődésének horizontját: a látogatók sok érdekeset tanulmányozhatnak benne a nyelvvel kapcsolatban a rosette-i kő⁸ másolatától annak megtekintéséig,

8 A rosette-i kő egy sötét gránitdarab, amelyet az egyiptomi Rosette helységben fedeztek föl, s amely egy ősi szöveg három fordítását nyújtja a mai kutatóknak: egyiptomi démotikus írással, görög nyelven és egyiptomi hieroglifákkal. E kő volt a kulcs a hieroglifák megfejtéséhez.

hogy miképp nézne ki nevük a klingon⁹ nyelvben. A múzeum időrendben mutatja be a különböző formákat; 12 galériáját egy-egy íráskultúra bemutatására szánták, beleértve a görög, az arab, a héber, a cirill és az afrikai nyelvek írásmódját. Figyelnek a kisebbségi nyelvekre, mint amilyen a gulla (egy kreol nyelv) az Egyesült Államok délkeleti partvidékén az afroázsiai közösségek körében. Bemutatják azokat, akik egy-egy nyelv írását megalkották, mint például Sequoyah, az ezüstműves, a szótagírás elvét felhasználó, máig élő cseroki ábécé megalkotója. A világ csaknem 7000 nyelve közül egyharmaduknak nincs írott ábécéje, és a múzeum társszervezeteivel azon munkálkodik, hogy megőrizze ezeket a nyelveket.

A 2013 óta működő párizsi Mundolingua azt tűzte ki célul, hogy a nagyközönség számára tájékoztatással szolgáljon a nyelvvel, a nyelvek különbözőségével és a nyelvtudománnyal kapcsolatban. Bemutatják az anyanyelv jellemzőit, az idegen nyelvek tanulmányozásának módjait, a beszédhibákat; egy kis nyelvi laboratóriumban 1700 féle nyelv szövegét hallgathatják meg, tanulmányozhatók a különböző nyelvcsaládok, helyet kap a nyelvvel való játék, a nyelvi humor és a különböző kódok használata.

Sajátos helyet foglal el az angol nyelvvel foglalkozó, most szerveződő múzeum, az English Language Museum Angliában, Winchesterben. Projektjük nem a világ nyelveit kívánja bemutatni, nem kisebbségi nyelvekkel foglalkozik, s nem is egy nemzeti nyelvre korlátozódik. Az angol mint világnyelv a tárgyuk, amely sok országban használt nyelvet jelent, amelyet széles körben elsajátítanak második vagy idegen nyelvként is. Bizonyos becslések szerint csaknem két milliárd beszélő használja az angolt valamennyi kontinensen.¹⁰

Washingtonban 2020 májusában kívánják megnyitni a Planet Word elnevezésű múzeumot, amelynek küldetése a szavak világának, a nyelv megismerésének ösztönzése, ami több szinten is nélkülözhetetlen a társadalom életében. Mint a kezdeményezők kifejtik: a demokrácia erőssége azon múlik, elég művelt-e a lakosság, hogy képes legyen megérteni és kezelni a mai – gyakran bonyolult – mentális, társadalmi, gazdasági problémákat. Az alapító Ann Friedman megfogalmazása szerint a múzeum célja a nyelv ünneplése, amelyet „*emberi szuperhatalom*”-nak nevez. A nagy hatalmat a szavak adják nekünk; használjuk tehát úgy őket, hogy ne elválásszák, inkább összehozzák az embereket.

2006-ban Aarhusban, Dánia második legnagyobb városának egyetemén kezdeményezték a Dán Nemzetközi Nyelvmúzeum, egy modern, interaktív, a nyelv gazdagságát felfedező tevékenységi központ létrehozását azzal a szándékkal, hogy betekintést nyújtsanak a világ több mint 6000 nyelvének eltérő sajátosságaiba.

Kiállításrészlet a párizsi Mundolingua-ból

9 A klingon egy mesterséges, a Star Trek-univerzumban a klingonok által használt nyelv. Elsőként az 1979-es *Star Trek - Csillagösvény* című filmben mutatták be.

10 *Nicolas Lodge-Christopher Mulvey-Beryl Pratley* i. m.

A braziliai portugál nyelv múzeum egyik terme

Az afrikaans nyelv emlékműve Dél-Afrikában

Ugyancsak kívül esik az alaptípusokon a bécsi eszperantó múzeum, amelyet 1927-ben Hugo Steiner udvari tanácsos Nemzetközi Eszperantó Múzeumként alapított, ma az Osztrák Nemzeti Könyvtár szervezeti keretében működik (Österreichische Nationalbibliothek Esperanto-museum). Itt található a Mesterséges Nyelvek Gyűjteménye, a világszerte legnagyobb nyelvészeti szakgyűjtemény is.

4. A speciálisan egy nyelvre összpontosító intézmények közül megemlítendő A Portugál Nyelv Múzeuma (Museu da Língua Portuguesa; Sao Paulóban, Brazíliában).

A múzeum célja a portugál nyelv életszerű bemutatása, ahol a látogatókat az anyanyelv szokatlan megközelítésével lephetik meg, és megtaníthatják őket az anyanyelv árnyaltabb használatára. A múzeum munkatársai arra törekszenek, hogy a nagyközönség intenzív és élvezetes módon férjen hozzá új ismeretekhez és felismerésekhez. Kiállításaiikkal az eltérő régiókban élő, különböző társadalmi háttérű népekből álló portugál nyelvű lakosságot célozzák meg, köztük elsősorban azokat, akiknek még nem volt lehetőségük alaposabban megérteni a nyelv eredetének, történetének, valamint folyamatos fejlődésének jellemzőit. A kezdeményezés 2001-ben indult, s a kiállítótermet az Estação da Luz vasútállomás egyik épületrészében helyezték el. Háromszázezer utas fordul meg naponta ezen a pályaudvaron, és az épület kiválasztásában szerepet játszott az, hogy Európából és Ázsiából ide érkeznek a nem portugálul beszélő bevándorlók Santos kikötőváros felől, itt találkoznak először a nyelvvel.

Az 1975-ben megnyílt Afrikaans Nyelvi Múzeum (Afrikaanse Taalmuseum, Paarl, Dél-Afrika) egy multimédiás interaktív kiállítást kínál az afrikaans nyelv¹¹ eredetéről, gyökereiről, variációiról, kifejezéseiről. A múzeum eredeti célja a Genootskap van Regte Afrikaners (az igazi afrikánusok szövetsége) néven ismert társaság tagjainak és munkájának méltatása volt; fő feladatuk a nyelvi írásbeliség megalapozása, a nyelv szabványosítása. Mellette emeltek az afrikaans nyelv hatalmas emlékművét, amely kőbe vésve hirdeti: a nyelv becsületbeli ügyünk.

¹¹ Az afrikaans nyelv (vagy régebbi nevén búr, illetve fokföldi holland nyelv) a germán nyelvek nyugati ágába tartozó, a hollandból önállósodott nyelv; körülbelül 6 millió ember tekinti anyanyelvének. Hivatalos nyelv a Dél-afrikai Köztársaságban, Namíbiában, Zimbabwében.

Az olasz nyelvnek is készül a múzeuma (Museo della Lingua Italiana), amelynek ötlete az 1990-es években a Dante Társaság kebelében született meg. Az alapítás fő motívuma, hogy a nyelv közkinccs, fontos tehát múltjának és jelenének bemutatása. A szervezők a nagyközönség (ezen belül hangsúlyosan: a diákok) igényeit, érdeklődését szem előtt tartva kívánják a múzeumot megtervezni, mindemellett egy pillanatra sem adják fel a tudományosság kritériumait. 2003 tavaszán már rendeztek egy kiállítást a firenzei Uffizi Képtárban, amely hatalmas érdeklődést váltott ki. 2004-től vándorkiállításuk eljutott többek között Tiranába, Zürichbe, Berlinbe. Az alapítandó múzeumi intézmény helyszínéként Firenze látszik a legalkalmasabbnak, hiszen a mai olasz nyelv alapja a toszkán változat. Az állandó kiállítás bemutatná az olasz nyelv eredetét és formálódását, a rokon nyelveket, az idegen nyelvek hatását, teret szentelnének benne az Itáliában még mindig jelentős szerepet játszó dialektusoknak, s a nyelv alakulásában, alakításában szerepet játszó íróknak, tudósoknak.¹² A múzeum megnyitását eredetileg 2005-re tervezték, azután 2011-re halasztották; a legfrissebb újsághír szerint Dante Alighieri halálának 700. évfordulója kapcsán, 2021-ben kerülhet erre sor.

Végül érdemes még szólni a norvég Ivar Aasen Központról (Ivar Aasen-Tunet, Ørsta), mert példát adhat a mi széphalmi múzeumunk továbbfejlesztéséhez. A névadó Ivar Aasen nyelvészről, íróról (1813–1896) azt tartják, hogy változást hozott Norvégia nyelvtörténetébe. Hazájának eldánosodott hivatalos köznyelvének helyébe az újnorrég nyelv (landsmål, később nynorsk) megalkotására törekedett, a dialektusokat igyekezett egységesíteni, s szépirodalmi alkotásaival is ennek a megújított nyelvnek a terjesztését munkálta. 1848-ban adta ki *A norvég népnyelv grammatikája* című művét, 1850-ben pedig *A norvég népnyelv szótárát*, amely több mint 25 000 szót tartalmaz. Szülőhelyén 1898-ban alapították Norvégia legrégebb, személynek szentelt múzeumát. 1993-ban kulturális központtá fejlesztették, 2000-ben nyílt meg a mai, modern múzeumi kiállítóhely, könyvtár, archívum. A Sverre Fehn által tervezett épület tükrözni kívánja a tájat és a történelmi környezetet, formájában a múlt, a jelen és a jövő találkozik. Benne a norvég nyelvre és irodalomra összpontosító kiállításon látványban, hangzásban a legmodernebb technikák, nyomtatott és hangzó eszközök kalauzolják a látogatót. Megtekinthető Ivar Aasentről egy 20 perces film, német vagy angol nyelven is, az archívumban pedig 30 000 könyv és kézirat tanulmányozható. A múzeum szerves része egy kulturális (és idegenforgalmi) központnak. Azon a telken vagyunk, ahol Ivar Aasen felnőtt, az öt épületből álló farmudvar három évszázad emlékeit idézi fel. Egy szabadtéri színpad ad teret kulturális programoknak; vonzó környezetben, jelzett

A norvég Ivar Aasen Központ

12 Lásd részletesebben: *Fábián Zsuzsanna: A nyelvek múzeumai. Az olasz nyelv múzeuma. Édes Anyanyelvünk* 2007. december, 10.

úton tehetnek erdei sétát a természet kedvelői; és mivel van szálláshely, akár többnapos ott-tartózkodásra (kutatásra, tanulmányokra, túrázásra), s a fjordokhoz vezető távolibb útra is lehetőség kínálkozik. Az Oslótól közúton 520 kilométer távolságban fekvő, vonaton nyolc órai utazással elérhető hely sajátos élményeket ígér. Elmondhatjuk ezt Széphalomról, A Magyar Nyelv Múzeumáról is, ahol a folyamatos fejlesztés egy „Kazinczy Ferenc Anyanyelvi Központ”-nak (és a kulturális turizmus regionális bázisának) kialakulását eredményezheti, amelynek hangsúlyos eleme a nyelvmúzeum.¹³

5. Áttekintésünkből megállapítható, mennyire összetett, többfelől megközelíthető feladat a nyelvmúzeum küldetésének, tartalmi elemeinek, tevékenységi formáinak, módszereinek meghatározása, hatásának elemzése. Ha a nyelvészeti muzeológia terén munkálkodó szakemberek megnyilatkozásait akarjuk tömören összefoglalni, azt mondhatjuk, hogy nincs általános recept, hiszen nagyon eltérő lehet a történelmi és társadalmi háttér, a kortársi igény, a tágabb múzeumi környezet. A cél azonos: az emberek közötti megértés előmozdítása, a nyelv által kínált kifejezés-kincs közvetítése, alkalmazásának tudatosabbá tétele. Tematikában és formában tekintettel kell lenni az oda várható, érdeklődő emberekre, a mozgósító technikai lehetőségekre. A friss tudományos eredményekkel összhangban megbízható, új ismereteket, élményeket kell átadni, hogy a látogató nyelvhasználatában vértzetten, lélekben és tudásban gazdagodva indulhasson tovább.

Kovács Dániel

HÍREK

Domborművet avattak Kápolnásnyéken. A kápolnásnyéki Halász-kastélyban megrendezett országos jótékonyági vadászaton 2019. december 27-én felavatták gróf Nádasdy Ferenc vadász, vadgazdászati szakember, vadászati szakíró domborművét. Kovács Zoltán, a 2021-ben Budapesten megnyíló *Egy a Természettel* című Vadászati és Természeti Világkiállítás kormánybiztosa a dombormű avatása alkalmával méltatta, hogy gróf Nádasdy Ferenc 1872-ben az első vadászati törvény létrehozásában is részt vett. Ez a tevékenysége máig mértékadó a vadászati jogban – emelte ki a politikus, aki arról is tájékoztatott, hogy eddig több mint száz partnerrel kötöttek szerződést és több mint hárommilliárd forintot utaltak ki vadásztársaságoknak, megyei kamaráknak, kulturális egyesületeknek, szakmai szervezeteknek. L. Simon László Fidesz–KDNP-s országgyűlési képviselő ismertette, hogy a kápolnásnyéki Halász-kastélyban található Fejér megyei közéleti panteon újabb domborművét Nagy Benedek szobrászművész készítette. (Magyar Nemzet, 2019. dec. 28. 18. old.)

13 Balázs Géza professzor (i. m. 143.) már 2012-ben ezt írta: „Miért ne éppen Széphalomban lehetne (újra!) a magyar nyelvművelés, nyelvstratégia központja? Amikor folyamatosan fáradozunk egy nyelvstratégiai intézmény alapításán, minden alkalommal fölvetjük A Magyar Nyelv Múzeumának szerepét, szerepbővülését is.”